

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

621

KISWAHILI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2001

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1. Eleza hatua nne zinazomsaidia mwanafunzi kukuza stadi ya kuandika kwa ufasaha.

Hatua ya kwanza ni kujioesha kusoma maandiko mbalimbali. Mwanafunzi anaposoma vitabu, magazeti na makala nyingi, hujifunza mtindo wa lugha na mpangilio wa mawazo unaomsaidia kuandika vizuri.

Hatua ya pili ni kufanya mazoezi ya mara kwa mara ya uandishi. Kadri mwanafunzi anavyoandika kila siku, ndivyo anavyoimarisha uwezo wake wa kuandika kwa ufasaha bila makosa mengi ya sarufi.

Hatua ya tatu ni kupata mrejesho kutoka kwa mwalimu. Mwanafunzi akipewa maoni ya makosa yake, anaweza kuyarekebisha na kuboresha kazi zake za uandishi.

Hatua ya nne ni kujifunza kanuni za sarufi na uakifishaji. Kujua namna ya kutumia alama za uandishi na misemo kwa usahihi ni msingi wa uandishi wenye ufasaha.

2. Toa hoja nne kuthibitisha kuwa nyimbo za Kiswahili ni kioo cha maisha ya kijamii.

Kwanza, nyimbo huonyesha furaha na huzuni za jamii. Kuna nyimbo za sherehe kama harusi na vilevile nyimbo za maombolezo, zikionyesha hisia za kijamii.

Pili, nyimbo hutumika kama chombo cha elimu. Jamii huwafundisha watoto maadili, heshima na wajibu kupitia nyimbo za jadi na michezo.

Tatu, nyimbo hubeba historia ya jamii. Mara nyingi hutumika kama kumbukumbu za kihistoria, zikisimulia matukio yaliyowahi kutokea.

Nne, nyimbo hufanya kazi ya kuunganisha jamii. Watu wanaposhiriki kuimba nyimbo pamoja, hushirikiana na kuimarisha mshikamano wao.

3. Bainisha sifa nne za mtindo wa barua ya kikazi na ueleze umuhimu wake.

Sifa ya kwanza ni lugha rasmi. Barua ya kikazi hutumia maneno ya heshima na haijumuishi lugha ya mtaani.

Sifa ya pili ni muundo maalum. Huwekwa sehemu ya anwani ya mwandishi, tarehe, anwani ya mpokeaji, salamu ya heshima, mwili wa barua na hitimisho.

Sifa ya tatu ni urefu wa wastani. Barua ya kikazi huwa si ndefu kupita kiasi, bali hujikita moja kwa moja katika hoja.

Sifa ya nne ni usahihi wa taarifa. Kila hoja huwasilishwa kwa mpangilio na hufikishwa kwa usahihi.

Umuhimu wake ni kuwasilisha taarifa za kikazi kwa njia rasmi, kuonyesha weledi wa mwandishi na kuhifadhi kumbukumbu zinazoweza kurejelewa siku zijazo.

4. Eleza kwa mifano tofauti kati ya semi za methali na nahau katika Kiswahili.

Methali ni semi fupi zenye mafunzo au busara za kijamii. Mfano, “Haraka haraka haina baraka,” hufundisha umuhimu wa subira.

Nahau ni semi zinazotumika kutoa maana tofauti na maneno yalivyo. Mfano, “amekula chumvi nyingi,” humaanisha mtu ana uzoefu mwingi.

Tofauti ni kwamba methali ni za kifalsafa na hufundisha maadili ya kijamii, ilhali nahau huonyesha ubunifu wa lugha na hutumika zaidi katika mazungumzo ya kila siku.

5. Taja mambo manne ya kuzingatia mwalimu anapofundisha insha kwa vitendo.

Kwanza, mwalimu lazima aeleze dhana ya insha kwa uwazi. Hii humsaidia mwanafunzi kuelewa aina ya insha anayotarajiwa kuandika.

Pili, mwalimu anapaswa kutoa mifano. Kupitia insha zilizokwishaandikwa, mwanafunzi huona mtindo wa kuandika unaohitajika.

Tatu, mwalimu anapaswa kutoa mwongozo wa kupanga mawazo. Hii humsaidia mwanafunzi kutofautisha utangulizi, kiini na hitimisho.

Nne, mwalimu anatakiwa kusahihisha insha za wanafunzi na kutoa mrejesho wa kina. Hii hujenga uwezo wa mwanafunzi kuboresha maandiko yake.

6. Eleza kwa kifupi vigezo vinne vya kumsaidia mwalimu kupanga malengo mahsusi ya somo.

Kigezo cha kwanza ni kiwango cha elimu cha wanafunzi. Malengo lazima yawe ndani ya uwezo wao wa kuelewa.

Kigezo cha pili ni muda uliopo. Malengo yanapaswa kuendana na muda wa kipindi kilichotengwa.

Kigezo cha tatu ni uhalisia. Malengo lazima yawe yanayoweza kupimika na kufikiwa.

Kigezo cha nne ni uhusiano na mtaala. Malengo yawe sehemu ya mada kuu zilizowekwa kwenye mtaala wa Kiswahili.

7. Toa mifano ya tamathali nne za semi na eleza umuhimu wake katika ufundishaji wa Kiswahili.

Tamathali ya kwanza ni tashibiha. Mfano, “Uso wake ni mweupe kama pamba.” Husaidia kufafanua jambo kwa kulinganisha.

Tamathali ya pili ni sitiari. Mfano, “Yeye ni simba wa vita.” Huwasilisha ujumbe wa kishujaa.

Tamathali ya tatu ni tashhidi. Mfano, “Nilimsubiri mpaka milima ikahamia baharini.” Hupamba lugha na kulisimua msikilizaji.

Tamathali ya nne ni takriri. Mfano, kurudia neno kwa kulisitiza. Husaidia kumfanya mwanafunzi akumbuke ujumbe.

Umuhimu wake ni kuongeza mvuto wa lugha, kufundisha ubunifu na kumsaidia mwanafunzi kuelewa maana kwa urahisi.

8. Fafanua tofauti kati ya andalio la somo na shajara ya kazi ya mwalimu.

Andalio la somo ni mpango wa somo moja maalumu linaloonyesha malengo, mbinu na tathmini ya kipindi. Mfano, andalio la somo la sarufi kwa dakika 80.

Shajara ya kazi ni kumbukumbu ya ratiba nzima ya kazi kwa wiki, mwezi au muhula mzima. Mfano, inaonyesha ni mada zipi mwalimu atafundisha katika wiki fulani.

Tofauti ni kwamba andalio linafuata kipindi kimoja pekee, ilhali shajara huongoza kazi kwa muda mrefu zaidi.

9. Taja aina nne za kazi za ushairi na eleza nafasi yake katika malezi ya kijamii.

Aina ya kwanza ni mashairi ya kimapokeo. Huhifadhi historia na utamaduni wa jamii.

Aina ya pili ni mashairi ya kimapokeo yaliyochanganywa na ya kisasa. Hujenga usawa kati ya tamaduni na maendeleo ya sasa.

Aina ya tatu ni mashairi ya kisasa. Hueleza changamoto za kijamii kama vile umasikini au ukoloni.

Aina ya nne ni ngonjera. Hutumika kufikisha ujumbe wa kijamii kwa njia ya marudio na burudani.

Nafasi yake ni kutoa mafunzo ya maadili, kuhifadhi utamaduni na kuelimisha jamii.

10. Eleza mambo manne muhimu ya kuzingatia katika utayarishaji wa mwongozo wa mitihani.

Kwanza, mwongozo lazima uonyeshe majibu sahihi kwa kila swali ili kuondoa utata.

Pili, lazima ueleze mgawanyo wa alama kwa kila jibu ili kuhakikisha usawa wa tathmini.

Tatu, mwongozo unapaswa kuonyesha mifano ya majibu bora ya mwanafunzi kwa kila kipengele.

Nne, mwongozo unapaswa kuandaliwa kwa lugha rahisi na yenye ufasaha ili wasahihishaji wote waelewe kwa urahisi.

11. Eleza namna mbinu ya kazi za vikundi inavyoweza kukuza ushirikiano na uelewa miongoni mwa wanafunzi.

Kwanza, mbinu ya kazi za vikundi huwafanya wanafunzi washirikiane kwa kugawana majukumu. Wanafunzi wanapopewa mada moja na kuambiwa wagawane sehemu za kuiwasilisha, kila mmoja anajifunza kushirikiana na wengine ili kufanikisha kazi. Hii hujenga mshikamano wa kijamii na kuondoa ubinafsi.

Pili, mbinu ya kazi za vikundi huwapa wanafunzi nafasi ya kujifunza kutoka kwa wenzao. Wakati mmoja akieleza hoja fulani, wenzake hujifunza kupitia maelezo hayo. Hii hufanya kila mwanafunzi aone umuhimu wa kushirikiana badala ya kutegemea mwalimu pekee.

Tatu, kazi za vikundi huwajengea wanafunzi uwezo wa kujadiliana. Wanafunzi wanapokaa pamoja, hujadili hoja, kubishana kwa hoja na hatimaye kukubaliana. Mchakato huu huimarisha stadi zao za mawasiliano na uelewa wa pamoja.

Nne, mbinu hii huongeza mshikamano wa darasa. Wanafunzi wanaposhirikiana mara kwa mara kwenye kazi za vikundi, hujenga urafiki, heshima na mshikamano unaoendelea hata nje ya masomo.

12. Kwa hoja tano, thibitisha umuhimu wa kutumia vitendawili katika kukuza ubunifu wa wanafunzi.

Kwanza, vitendawili huamsha ubongo wa mwanafunzi. Kwa kuwa majibu yake hayako wazi, mwanafunzi hulazimika kutumia ubunifu kufikiria jibu sahihi.

Pili, vitendawili hufundisha mwanafunzi kuhusisha vitu vya maisha ya kila siku na lugha ya Kiswahili. Mfano, kitendawili cha “Huwezi kuniona ila kivuli changu kipo popote” hufanya mwanafunzi afikirie na kubuni majibu kwa kutumia mazingira yake.

Tatu, vitendawili humsaidia mwanafunzi kujifunza kutumia lugha ya picha. Ubunifu katika maneno na taswira humwezesha mwanafunzi kuboresha uwezo wake wa kuandika na kuzungumza.

Nne, vitendawili hujenga ushindani chanya. Wanafunzi wanaposhindana kutegua vitendawili, huongeza ubunifu wao wa haraka na kuvutia katika kujifunza.

Tano, vitendawili hutumika kama chombo cha burudani. Burudani hii huamsha ari ya kujifunza na kufanya mwanafunzi awe huru kubuni mawazo mapya bila hofu.

13. Jadili hatua kuu nne za mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji ukitoa mifano.

Hatua ya kwanza ni utangulizi. Katika hatua hii mwalimu huanzisha somo kwa kuuliza maswali au kutoa methali inayohusiana na mada. Mfano, kabla ya kufundisha methali, mwalimu anaweza kuuliza wanafunzi “Ni semi zipi mnazosisikia wazee wakiwaonya vijana?”

Hatua ya pili ni utoaji wa maarifa mapya. Hapa mwalimu hufafanua mada kuu kwa kutumia vielelezo au mifano. Mfano, anapofundisha sarufi, anaweza kutumia ubao kuonyesha tofauti kati ya viambishi vya ngeli.

Hatua ya tatu ni tafakuri. Katika awamu hii wanafunzi hupewa nafasi ya kujadili au kufanya mazoezi. Mfano, wanafunzi wakigawanywa katika vikundi wanaweza kuandika sentensi kumi zenye viambishi vya ngeli mbalimbali.

Hatua ya nne ni hitimisho. Mwalimu hufunga somo kwa kurudia hoja kuu na kuwataka wanafunzi kutoa mifano yao. Mfano, anaweza kuwauliza “Toeni methali tatu zinazohusiana na uvumilivu.”

14. Eleza tofauti zilizopo kati ya barua ya magazetini na barua ya kirafiki, ukitoa mifano ya matumizi yake.

Barua ya magazetini ni barua ya hadharani inayochapishwa kwenye gazeti. Lugha yake ni ya heshima na lengo lake ni kutoa maoni ya kijamii. Mfano, mwanafunzi anaweza kuandika barua ya magazetini kueleza umuhimu wa kuhifadhi mazingira.

Barua ya kirafiki ni barua binafsi inayotumwa kwa mtu mmoja kwa ajili ya mawasiliano ya kawaida. Lugha yake inaweza kuwa isiyo rasmi na yenye maneno ya kirafiki. Mfano, mwanafunzi anaweza kuandika barua kwa rafiki yake kumwalika kushiriki tamasha la shule.

Tofauti kubwa ni kwamba barua ya magazetini inalenga hadhira pana ya kijamii, wakati barua ya kirafiki inalenga mtu mmoja pekee.

15. Eleza sifa tano za zana bora za kufundishia na jinsi zinavyoongeza ufanisi wa mwanafunzi.

Sifa ya kwanza ni uimara. Zana bora haziharibiki haraka, jambo linaloweza mwalimu na wanafunzi kuzitumia mara nyingi bila matatizo.

Sifa ya pili ni uhalisia. Zana bora zinapaswa kufanana na uhalisia wa jambo linalofundishwa, jambo linalorahisisha uelewa wa mwanafunzi.

Sifa ya tatu ni mvuto. Zana zinazovutia, kwa mfano vielelezo vyenye rangi, huamsha shauku ya wanafunzi kushiriki kikamilifu.

Sifa ya nne ni urahisi wa kupatikana. Zana bora ni zile ambazo zinaweza kupatikana kirahisi bila gharama kubwa kwa mwalimu na wanafunzi.

Sifa ya tano ni urahisi wa kutumia. Zana bora haziitaji utaalamu mkubwa kutumia, jambo linalofanya wanafunzi wazielewe kwa haraka.

16. Kwa hoja tano, eleza manufaa anayopata mwalimu kwa kutoa majaribio ya mara kwa mara darasani.

Kwanza, mwalimu hujua maendeleo ya wanafunzi wake. Majaribio humwonyesha ni sehemu ipi mwanafunzi amelewa na ipi bado hajaimudu.

Pili, majaribio humsaidia mwalimu kubaini udhaifu. Kwa mfano, akiona wanafunzi wengi wameshindwa sarufi, anajua pa kurekebisha.

Tatu, majaribio hujenga nidhamu ya kujisomea. Kwa kuwa mwanafunzi anajua atapimwa, hujifunza mara kwa mara bila kusubiri mitihani mikubwa.

Nne, majaribio hutoa mrejesho kwa mwalimu. Matokeo ya wanafunzi humsaidia kubaini kama mbinu zake za kufundisha zinafanikisha au la.

Tano, majaribio huhifadhi kumbukumbu rasmi. Mwalimu anaweza kutumia matokeo ya majaribio kuonyesha maendeleo ya mwanafunzi mbele ya wazazi au viongozi wa shule.

17. Jadili mbinu tano ambazo mwalimu anaweza kutumia ili kuongeza hamasa ya wanafunzi katika masomo.

Mbinu ya kwanza ni michezo ya kielimu. Wanafunzi wanaposhiriki michezo ya maswali na majibu, hujifunza kwa furaha na hamasa kubwa.

Mbinu ya pili ni uigizaji wa majukumu. Kupitia igizo, wanafunzi hujifunza kwa vitendo na kuhamasika zaidi kwa kuwa wanashiriki moja kwa moja.

Mbinu ya tatu ni matumizi ya teknolojia. Vifaa kama video au kompyuta huongeza shauku ya wanafunzi kwa kuwa vinawavutia.

Mbinu ya nne ni mashindano ya kitaaluma. Wanafunzi wanaposhindanishwa, hujifunza kwa bidii zaidi ili wawe washindi, hivyo kuongeza hamasa yao.

Mbinu ya tano ni mijadala ya darasa. Mwalimu anapowapa wanafunzi nafasi ya kujadili mada, hujenga shauku ya kushiriki na kupigania hoja zao.

18. Eleza changamoto tano zinazoweza kujitokeza wakati wa kutumia mbinu ya mihadhara katika ufundishaji.

Kwanza, mwanafunzi hubaki mtazamaji tu. Mihadhara mara nyingi humfanya mwalimu aseme pekee, na wanafunzi wakose nafasi ya kushiriki kikamilifu.

Pili, wanafunzi hukosa nafasi ya kuuliza maswali mara kwa mara. Mbinu hii ni ya upande mmoja na inaweza kumfanya mwanafunzi akose uelewa wa kina.

Tatu, mihadhara huhitaji umakini mkubwa wa mwanafunzi. Ikiwa mwanafunzi hana umakini, anaweza kupoteza hoja kuu.

Nne, mihadhara haifai kwa mada ngumu zinazohitaji vitendo. Mada kama sarufi au insha zinahitaji mazoezi badala ya kusikiliza mihadhara pekee.

Tano, mihadhara inaweza kuchosha. Mwanafunzi akisikia mwalimu akiongea bila mapumziko, huanza kuchoka na kupoteza shauku ya kujifunza.